

В оприлюднених доповідях державного Департаменту США про релігійну свободу за останні роки, зокрема, зазначається, що Україна не лише проголосила релігійну свободу, а й загалом забезпечує її чинність у житті суспільства. Сьогодні Українська держава, засудивши брутальні дії колишньої тоталітарної влади стосовно релігії, церкви та віруючих, у своїй політиці щодо релігії та церкви дотримується наступних принципів і підходів:

- кожна людина має право на свободу світогляду і віросповідання, вільного вибору ставлення до релігії;
- кожна людина має право сповідувати будь-яку релігію у прийнятний для неї спосіб, безперешкодно вести релігійну діяльність;
- держава не втручається у законну діяльність релігійних організацій, надає їм всебічне сприяння.

*В. Климов**

НОВИЙ ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ЩОДО РЕЛІГІЙНОЇ СФЕРИ: PRO I CONTRA

1. Нині діючому Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" не повезло з днем народження: він розроблений і прийнятий хоч і в останні, але все ж у радянські часи. Не зважаючи на те, що він досить гідно пропрацював у надзвичайно важкий в політичному, економічному, соціальному, духовному сенсі період новітньої історії України, коли не лише політична, але й релігійна ситуація, міжрелігійні відносини кардинально і багаторазово змінювалися, на ньому весь час лежала підозра, що він-таки "радянський", тобто виявляє ставлення держави до церкви, релігійних організацій ледь терпимо.

І хоч у законодавствах багатьох європейських країн щодо релігійної сфери без особливих труднощів, але при бажанні можна легко знайти і недемократизм, і нерівноправне ставлення до різних релігій та церков, і законодавчо закріплені пріоритети однієї церкви і т. п., закордонні експерти шукали правові статті про "дискримінацію" церков, релігійних організацій, про правові лазівки для "державного втручання" у внутрішньоцерковні відносини саме в українському Законі. Не зважаючи на те, що кожного разу в результаті обміну думками, фахових роз'яснень ставало очевидним, що ні в законодавчо прописаній процедурі реєстрації релігійних організацій, ні в інших правових положеннях Закону підстав для дискримінації немає, серед опонентів існуючого Закону поширеною була думка, що він не зовсім лояльно ставиться до інституту церкви. При цьому йому досить суб'єктивно приписувався зміст, якого він не мав.

2. Кілька думок загальнометодологічного порядку щодо проекту Закону. Поза сумнівом, існуючий Закон потребує істотного вдосконалення, пов'язаного з необхідністю врахування кардинальної зміни політичних, економічних, національних, духовних орієнтирів України, з врахуванням 15-річної практики державно-церковних, міжцерковних відносин, якісно нових умов застосування відносин власності в незалежній Україні, врахування інших чинників.

У той же час таке вдосконалення Закону не повинно давати підстав перетворювати його обговорення в сесійній залі Верховної Ради України в ще один привід для

* Старший наук.співробітник Відділення релігієзнавства І.Ф. імені Г.С. Сковороди НАН України, канд. філософ. наук

політичного, партійного протиборства чи здобуття високих політичних рейтингів, як це не раз бувало в попередні роки, коли проекти норм, підготовлені фахівцями, витлумачувалися виступаючими представниками партій чи блоків спрощено, поверхово, конфесійно упереджено і т. п., а зрештою і не приймалися. З врахуванням цього, вдосконалення Закону має носити максимально діловий характер, вмотивовано враховувати інтереси всіх суб'єктів правових відносин у цій складній сфері – віруючих, невіруючих, релігійних організацій, церков, держави, а нові норми Закону на стадії проекту повинні обов'язково бути оприлюднені й обговорені у суспільстві. Тоді мінімізується суб'єктивне, партійно- чи конфесійноупереджене ставлення до новел проекту в сесійній залі – за проектом буде підтримка (чи не підтримка) віруючих і невіруючих України.

Вдосконалення Закону, якщо нас хоч чомусь вчить історія, не повинно огульно відкидати правові ідеї, положення, підходи, що вже напрацьовані, вивірені часом української історії, здобутками європейської і світової цивілізації і які віками, десятиліттями забезпечували соціальну і духовну стабільність країн. Я маю на увазі такі принципи, як відокремлення церкви від держави, світський характер освіти, відокремлення системи освіти від церкви, державна реєстрація релігійних організацій як юридичних осіб та інші.

Формулюючи нові регуляторно-правові положення, важливо точно, з врахуванням думки найбільш досвідчених практиків, що працювали із існуючим Законом на місцях, встановити дійсні причини породження напруги, конфліктних, спірних ситуацій у сфері державно-церковних, міжцерковних, міжконфесійних відносин, у питаннях реалізації свободи совісті, діяльності релігійних організацій усіх рівнів. Чого шукати в існуючому Законі причину тривалих міжцерковних конфліктів за власність, коли причина в іншому. Який ідеальний Закон не напиши, але якщо релігійних організацій-претендентів на культові будівлі більше, ніж самих будівель, то конфлікти гарантовані й на майбутнє. І вихід тут - не в переписуванні закону, а в будівництві нових культових споруд, оскільки від радянських часів отримали таку убогу рукотворну спадщину.

За цих обставин основою вдосконаленого Закону мають стати, на нашу думку, положення існуючого Закону, до яких ні в держави, ні в церкви, ні в релігійних організацій претензій немає, які перевірені практикою застосування в різних умовах. Всі нові відносини, що з'явилися і потребують правового врегулювання, - дописати. Тоді вірогідність підтримки Закону і з боку церков та релігійних організацій, що вже діяли за цими положеннями, і з боку українського суспільства, і з боку законодавців зросте.

При створенні проекту важливо було б добитися того, що раніше не вдавалося: виписати статті Закону так, щоб мінімізувати можливості їх порушення в процесі застосування навіть за великого бажання суб'єктів права на місцях.

Після такого вступу методологічного характеру – кілька зауважень щодо власне проекту, що обговорюється, окремих його статей.

3.1. Позитивними сторонами проекту, на нашу думку, є те, що він створювався, з використанням досвіду Держкомрелігій кінця 90-х років минулого століття, за участю **представників церков та релігійних організацій**, що, мабуть, унікально для законотворення для всього пострадянського простору.

3.2. В ньому є спроба правового врегулювання сучасного бачення співвідношення світської освіти та церкви в межах конституційної статті, задоволення релігійних потреб віруючих у військових частинах, закладах охорони здоров'я, що за нинішнього поголового місцевого законотворення, самодіяльності в цих сферах більш ніж актуально.

3.3. Проект відповідає сучасним вимогам нормотворення і нормотехніки.

4. Слабкими місцями проекту (якщо не зупинятися на деталях) є:

4.1. Первісно помилковий, формалізований підхід творців проекту, що по суті, ототожнює релігійну громаду з господарським чи комерційним товариством, а відтак такою уніфікацією ігнорує вікові традиції й особливості розвитку релігійної громади в православній, греко-католицькій, римо-католицькій церквах, заміняє основоположне

поняття "релігійна громада" терміном "релігійне товариство". З цим, на нашу думку, можуть погодитися протестантські організації, проте не названі вище церкви. Ігноруючи закріплені історично релігійні традиції церков, законодавчо (державно) в проекті пропонується внести зміни в церковні організаційні структури, що формувались віками і складала особливості тієї чи іншої церкви.

Таке ж ігнорування релігійних традицій і нав'язування нецерковного типу організаційного управління на кшталт господарських товариств – у питанні формування вищих органів релігійних організацій та об'єднань, що є справою суто внутрішньоцерковною, внутрішньорелігійною і не підлягає державному регулюванню чи втручанню (ст. 8, 9).

Державно зобов'язуюче положення релігійним організаціям, об'єднанням мати в офіційній назві слово "товариство" (ст. 14) також виглядає як нав'язування державою свого бачення устрою в релігійних об'єднаннях, є порушенням принципу відокремлення церкви від держави і сприймається як не дуже демократичне.

4.2. (ст.5) Закладається суперечність між положенням "священнослужителі мають право бути обраними" і "релігійні організації не беруть участі у передвиборній агітації", тобто Законом припускається, що є священник – кандидат в депутати, а церква, релігійна організація нібито не буде агітувати за нього.

Положення "Не допускається залучення до передвиборної агітації релігійних організацій... політичними партіями (блоками)" допускає, що взагалі-то релігійні організації можуть брати участь у релігійній агітації, якщо ведуть цю агітацію самостійно, без залучення партіями, блоками.

На нашу думку, невизначеним за змістом є термін "суспільно корисні проекти" (ст. 5), що допускає можливість його суб'єктивного витлумачення (будівництво церков, монастирів за державні кошти – це суспільно корисний проект чи ні?). Така ж невизначеність щодо терміну "розумний термін" (ст. 24).

Існуюча в проекті Закону редакція статті 19 в частині чотири допускає нав'язування релігії невірним.

Назва Закону "Про свободу світогляду, віросповідання та релігійні організації" звужує сферу проблем, що регулюються Законом. Тому пропонується повернутися до терміну "свобода совісті" і старої назви Закону.

*П. Гануліч**

**ПРОЕКТ НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО СВОБОДУ СОВІСТІ, СВІТОГЛЯДУ ВІРОСПОВІДАННЯ
ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ»:
РУХ ВПЕРЕД ЧИ ТОПТАННЯ НА МІСЦІ?**

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятий весною 1991 р. – найкращий Закон, що регулює державно-конфесійні відносини в українській державі. Рівність всіх конфесій, релігій, світськість держави, освіти, відокремлення церкви від держави, освіти від Церкви, можливість альтернативної військової служби – ці основи закладені в Закон, забезпечували свободу совісті й оберігали релігійні права громадян України. За час дії Закону втричі зросла релігійна мережа. Хочеться думати, що зросла й релігійність суспільства. Сьогодні, з приходом до влади президента Ющенка В.А., стало модним демонструвати свою релігійність, брати участь у церковних обрядах, релігійних

* Генеральний секретар Української Асоціації релігійної свободи.